Diyalektik Yöntem

Gerçeklerin araştırılmasında diyalektik yöntemin "zorunlu" oluşunu bir türlü benimseyemiyor, içime sindiremiyordum; bu konu aklımı kurcalıyordu.

Kendi kendime, *"Neden zorunlu olsun ki?.. Eğer zorunlu sayılırsa o da bir dogmaya dönüşür. Özgürlük kalmaz. Dolayısıyla savunulabilse de zorunlu olamaz, olmamalıdır."* diye düşünmekten kendimi alamıyordum.

Kahvelerimizi söyler söylemez Abdürrahim'e bunu sordum.

«Önce iki şeyi birbirinden ayıralım.» diye başladıysa da hemen ardından «Ayıralım diyorsam da aslında ayrılamaz.» tarzında düzeltti. Ardından bana o "iki şey"in ne olduğunu sorma fırsatını vermeden, «Biri doğa yasası, diğeri onu öğrenmenin yöntemidir.» dedi ve hemen ekledi: «Biz bu yasayı diyalektik yöntemle öğrenmeye, anlamaya çalışıyoruz. Ne yaparsan yap; istesen de istemesen de bu zorunlu çünkü doğa diyalektiğe uygun işliyor. Bundan ötürü ikisi hem ayrıdır hem de ayrılamaz.»

«Bizim konumuz herhalde doğa yasası değil, onu inceleyip öğrenmenin yöntemi olmalı.» dedim.

Doğruladı. «Bu yöntem, düşünceyi eylem ile birlikte, teoriyi pratik ile birlikte, doğruyu yanlış ile birlikte kavramayı öngörüp öneriyor. Böylece çağlar boyu alışılagelmiş metafizik nitelikli yöntemlerden çok farklı bir tutum ve felsefelere aykırı düşen bir düşünme yöntemi izliyor. Gelenekselleşmiş diyebileceğimiz bir inceleme tekniği oluyor. Öyle bir teknik ve öyle bir sistem ki, gerçeklerin araştırılmasında herhangi bir durum, bir oluşum ya da bir değişimin "gerçek" olarak kabul edilebilmesi ve aynı anda karşıtının yadsınması için sadece düşünce ile yetinilmeyip, bunun pratikte de kanıtlanmasını zorunlu tutuyor.»

Kısa bir nefes aldıktan sonra devam etti: «Evren diyalektik olarak işlediği için ona aynı şekilde işleyen bir bilinçle bakmak gerekir. Bu arada evrenin sadece cansız doğadan oluşmadığını da bilmeliyiz. Bu işin içinde insan ve toplum da var. Doğanın ne olduğu ve nasıl işlediği gibi, toplumun ne olduğu ve neden böyle olduğu hatta düşüncenin ne olduğu ve insanın neden böyle düşündüğü bile ancak diyalektik ile incelenerek doğru bir biçimde kavranabilir.»

«Neden?» diye sordum.

Yüzüme ters ters bakınca, «Yok, öyle değil?.. İçtenlikle, bilmediğim için soruyorum. Neden?»

«Açık değil mi?» dedi, «Diyalektik, hem oluşumun ve gelişimin yasası hem onun incelenme yöntemidir de ondan.»

«Ya metafizik?»

«Metafizikte bunlar birbirlerinden apayrı ve bağımsız tutulur. Bu yüzden çıkmaza girilir. Diyalektikte ise metafizikte olduğu gibi sonuçlanmış belli birtakım formüller, reçeteler yoktur. Metafizikte soyutlama işlemi bir amaçtır. Diyalektikte de soyutlama vardır ama somut bir sonuca ulaşmak için bir araçtır. Şöyle de diyebiliriz: "Diyalektik yöntem uygulanarak araştırılacak gerçek, soyutluğunu da kapsayan somut bir gerçektir."»

«Keşke bunu sofrada da söyleseydin.» dedim.

«Fırsat kaldı mı ki?» diye yakındı, «Bir yandan her şeye bilir bilmez karşı çıkan çaylaklar, diğer yandan konuyu ancak onların anlayabileceği kadar basite indirgemeye çalışan Rahmi... Keşke biz bize olsaydık... Anlaşılıyor ki, her şeyi herkesle bir arada konuşmayacaksın. Susmayı da bileceksin.»

Kahvelerimiz servis edildi. Sustuk.

İlk yudumlarımızdan sonra, «Konuştuğun kişilerin düzeyini bilmek, ona göre gerektiği kadarını konuşup gerisini saklamak gerek, diyorsun.» diye girdim söze…

«Sadece düzeyini değil, düşünce yapısını da bilmek gerek. Birtakım şeyler öğrenmiş, bunların "kesinlikle doğru" olduğuna inanmış, başka hiçbir şeyin doğru olabileceğini kabul etmeyen kafalarla uğraşmak boşuna bir çaba oluyor. Susmak daha iyi.» dedi Abdürrahim.

Bunun nasıl yapılacağını bana da öğretmesini rica ettiğimde, «Ben zaten beceremiyorum ki sana nasıl yapıldığını öğreteyim. Fakat bir gün oturup bu konuyu birlikte irdelersek belki nasıl olması gerektiğini bulabiliriz.» diye içtenlikle dolu bir açıklama yaptı.

Bu akşam özellikle Sıtkı'nın karşı çıkışları onu çok rahatsız etmişti. Hele "Abdurrahman Bey" dediğinde kızdığını ama bunu açığa vurmamaya çalıştığını fark etmiştim. Ne olurdu sanki?.. Kıyamet mi kopardı?

Bu konuda duyarlıydı. Gerçekleri diyalektik yöntem ile araştırmak, özellikle "gerçek" kavramını bütünden soyutlamaya alışmış olanların elbette hoşuna gitmeyecekti. Bu yöntemi tutan ve beğenen olduğu kadar ona karşı çıkan ve eleştiren de olacaktı.

Zaten diyalektik de bunu gerektirmez miydi?

Abdürrahim'e bunları anımsattığımda, «Doğru söylüyorsun ama bu gene de gerçeklerin gerçekliklerini yitirmeleri anlamına gelmez.» dedi, «Çünkü değişim ve gelişim süreklidir. Günümüze dek bulunmuş, ulaşılmış, nedeni ve nasılı anlaşılmış gerçekler, hem birbirlerini etkileyerek kendi aralarında hem de kendi içlerinde bu değişim ve gelişim sürecinden soyutlanamaz.»

Ben «Diyalektik ve gerçek birbirinden apayrı tutulamaz mı?» diye sorduğumda ise, «O zaman metafiziğe dönmüş olursun.» dedi.

«Tehlikeli mi?»

«Yooo!.. Fakat asıl yapman gerekeni yapmamış olursun. Gerçeği bulamazsın.»

Saltık

Abdürrahim'e, o gelmeden önce Rahmi'nin bir ara "saltık gerçek" ya da "mutlak gerçek" kavramına da değinmiş olduğunu, ancak bunu görüşmeye sıra gelmediğini, bunun da üzerinde kısaca durmak istediğimi söyledim.

Abdürrahim şöyle dedi:

«Tanımı bakımından "mutlak" ya da "saltık" olarak nitelenen herhangi bir şeyin hiçbir ilişkiyi gerektirmeksizin kendiliğinden var olduğu benimsenir. Buna göre, "saltık gerçek" denilen şey de tek, kesin ve değişmez olarak görülen gerçek olsa gerektir.»

«Rahmi de aşağı yukarı öyle tanımladı.» diyerek doğruladım, «Bu durumda saltık gerçek göreli olmayan gerçektir, öyle mi?»

«Saltık denildiğine göre, elbette göreli olamaz.»

«Peki, diyalektik buna ne der?»

«Diyalektik kesin ve değişmez yargılarda bulunan bir sistem olmadığı için, "saltık gerçek" diye bir kavramın da böyle bir olgunun da varlığını yadsımaz. Aksine kabul bile eder.» dedi.

«Hayret!.. O zaman ikisi arasında fark yok.»

«Var... Açık konuşalım... Seninle ben bunu çok rahat bir şekilde yapabiliriz. Metafizik dünya görüşü uyarınca ister saltık olarak nitelensin, ister nitelenmesin, gerçek, "tanrı" kavramıyla özdeşleşir. Mistisizmde bu kavrama sadece "yetkin" olarak nitelenen kafaların erişebileceği ileri sürülür. Agnostisizme göre ise bu "bilinemez"dir.»

«Bilinemeyecek olan bir şey nasıl gerçek olabilir?»

«Konuya öyle bakma, yanılırsın» diyerek beni uyardı, «Diyalektik dünya görüşüne uygun bir "saltık gerçek" kavramı senin bu olası yanılgını giderir. Saltık gerçek, belirlenmiş bir şey olmamalıdır; evrim yolu ile yaklaşılan ve yaklaşılacak olan bir doğrultu olabilir.»

Bilgelik

Abdürrahim'in sözünün arasında "evrim yolu" diye bir kavram kullanışı çok ilgimi çekmişti. Bununla ne demek istediğini ona hemen sorabilirdim ama şimdilik ertelemeyi, sonra bir punduna getirip anımsatmayı öngördüm. Konuyu değiştirmeden, bir başka yönden irdelemeye giriştim.

«Bir an için gerçeğin tanımına dönecek olursak, bunun "bilimden yararlanıp akıl kullanılarak, bilgelik yoluyla saptanan doğruların toplamı" olduğunu söyleyebilir miyiz?» diye sordum.

Bu kez o şaşırdı. «Neden böyle bir tanıma gerek gördün ki?»

«Hangisine?»

«Bilgelik.»

«Çünkü konuya diyalektiğe uygun bir yaklaşımla baktığımız zaman gerçeklerin salt doğa ya da maddî evrene özgü olmayabileceğini, üstelik bunun bir zorunluluk olmadığını hatta tersine bu kadarla kalamayacağını, tinsel, bireysel ve toplumsal da olabileceğini görüyoruz.» diyerek açıkladım, «Böyle olunca, gerçekleri araştırırken varılacak bir sonucun "gerçek" olarak nitelenebilmesi için hem bilimsel bir yöntem uygulanması, daha doğrusu bilimsel yöntemin gereklerine uyulması, hem akıl verilerinin kullanılması hem de gözlemle varlığı saptanmış birtakım olay ve olguların doğruluğunun deneyle yani pratik ile kanıtlanması gerekiyor.»

Anlaşılan soru sorma sırası ona gelmişti.

«Tamam da "bilgelik" kavramının bu işin içindeki yeri ne?»

«Bu kavramı daha önce görüşmüş olduklarımızın bir özeti olarak aldım.» dedim, «Sen gelmeden önce gerçekleri araştıracak olan kişinin her şeyden önce öz eleştiri yapması, iyi niyetli ve erdemli olması gerektiği üzerinde durmuştuk. Sanırım katılırsın.»

Başını *"Evet!"* anlamında sallayınca, sözümü sürdürdüm:

«Kişinin erdemli olması yetersiz kalıp aynı zamanda bilgili olması gerektiğini düşününce, bilgi ile erdemden oluşan bireysel bütünü "bilgelik" kavramında toplamayı uygun buldum.»

Abdürrahim buna da hemen «Evet!» demedi. «Bunu düşünmeliyim. Hatta belki biraz incelemeliyim.» dedikten sonra, «Ancak anlıyorum ki senin bu konuda düşündüğün bir şey var.» diye beni biraz daha açıklamaya yöneltti.

«Bence "en önemli tek bir gerçek" diye bir şey yoktur.» dedim, «Belki en önemli bir "gerçekler bütünü" olduğu söylenebilir. Bu da bireyler aracılığı ile toplumları mutluluğa, sevgiye, barışa ve erdemlere daha çok yaklaştıracak olan bilimsel ve töresel kaynaklı bilgi birikimidir.»

«Şimdi anladım. Zaten sen de bu nedenle "bilgelik" kavramı üzerinde özenle duruyorsun. Öyle değil mi?» dedi.

Ben de «Belki!.. Bu kavramı sen de zaman zaman kullanıyorsun.» diye karşılık verdim.

«Peki, sence bu gerçeklere nasıl ulaşılacak?» diye sordu.

Şu işe bakın!.. Aslında benim sormam, onun yanıtlaması gerekirken, şimdi o soruyor ben yanıtlamak durumunda kalıyordum.

«Belli bir yol tutturup aramaya girişmek gerek.» diye yanıtladım.

«Nasıl bir yol?»

«Bunun hiç de rahat, düz ve pürüzsüz olacağını sanmam. Kuşkusuz birçok engel, birçok zorluk dolu bir yol olacaktır.»

«Yani "evrim yolu" gibi mi?»

Aynı terimi bir kez daha kullanmıştı. Artık bununla ne demek istediğini sormama gerek kalmamıştı.

«Öyle de diyebilirsin.» dedim.

Abdürrahim, «O yolun sonunu şimdiden kestirebiliyor musun?» diye sorunca, aramızda sanki masa tenisi gibi fakat topun hep tik-tak bir o sahaya bir buna gidip geldiği tarzda diyebileceğim ilginç bir diyalog oluştu.

«Evet!»

«Hayret!.. Ben buna "Hayır!" diyeceğini sanmıştım.»

«Yanılmışsın demek ki... "Ummadık taş baş yarar" derler.»

«Peki bu yolun sonundan bana da söz edebilir misin?»

«Elbette!»

«Et o zaman.»

«Sonu yok!»

«Nasıl yok?»

«Basbayağı... Bu yolun sonu yok. Sonsuz bir yolculuk bu.»

«Hani sonunu görebildiğini söylemiştin.»

«Görebiliyorum.»

«Görebildiğinin ne olduğunu söyle.»

«Olmaz!»

«Korkuyor musun, yoksa bana mı güvenemiyorsun?»

«Her ikisi de değil.»

«Ya ne o zaman?»

«Sanırım, pek emin değilim.»

«Zaten neden kesinlikle emin olabiliriz ki?»

«Sana güvendiğimden kesinlikle emin olabilirsin.»

«Teşekkür ederim. Ben de sana güveniyorum. Dostluk bunu gerektirir.»

«Ben sana dostluk gerektirdiği için güveniyor değilim. Bende sahiden de güven duygusu yaratmış olduğun için güveniyorum.»

«Sağol!.. Ben de... Ancak lâfı değiştirme. Yolun sonunu söyle.»

Bir an için durakladım. Sonra çok önemli bir şey söyler gibi, «Bu yolun sonu sonsuzlukta.» dedim.

Abdürrahim bu kez beklediğimin tersine hiç de şaşırmadı. «Ahaaa!» diye ilginç bir nida çıkardı. «Felsefe yapıyorsun.»

«Hayır! Öyle bir niyetim yok. Felsefeyi önce anlamalıyım ki, felsefe yapmaya girişebileyim. Ben haddimi biliyorum.» dedim. «Sadece şunu anlıyorum: Evrende günümüze dek erişilmiş ve bulunmuş olan gerçekler, bir evrensel "gerçekler bütünü"nün çok küçük bir bölümüdür. Belki bir gerçeği keşfettiğimiz zaman, bunun bize vereceği zafer sarhoşluğuyla işin sonuna geldiğimizi sanırız. Sorun yok, o mutluluğu tatmak gerek. Fakat sarhoşluğumuz geçince bulmuş olduğumuz gerçeğin bize bir başka gerçeği daha göstereceğinin farkına varırız. O da keşfedilmeyi, bulunmayı, erişilmeyi, varılmayı bekleyen gerçeklerin aslında ulaşmış olduklarımızdan çok daha fazla, çok daha büyük olduğudur.»

Abdürrahim, «Bunu nereden öğrendin?» diye sordu.

«Hiçbir yerden.» diye yanıtladım, «Biraz Rahmi'nin sözlerini, biraz da senin anlattıklarını düşünüp birleştirince, bana böyle bir yol göstermekte olduğunun izlenimini edindim.»

Kahkahalarla güldü.

«Sana bir yol gösterebilmişsem ne mutlu bana» dedi, «Ne zaman çıkıyorsun bu yolculuğa?»

«Bunu neden sordun ki?»

«Arkandan su dökmek için.»

«O bir boş inanç değil mi? Ben senin hiçbir boş inancın olmadığını, bu gibi şeylere yüz vermediğini sanıyordum.»

«Dediğin doğru olabilir... Fakat iyi bir dilektir, öyle değil mi?»

Abdürrahim bu sözü edince kafam birdenbire allak bullak oluverdi.

Çok yıllar önce bir gün, dönemine göre hayli okumuş ve çok bilgili bir kadın olan babaannem de bana birtakım pratik yapıp etmelerin hepsine ön yargıyla (onun deyişiyle peşin hükümle) "batıl" olarak bakılmaması gerektiğini, aslında bunların her birinin ardında bilmediğimiz bir gerçek, bir deneyim, bir iyi dilek ya da niyet bulunduğunu söylemiş, sonra «Bak oğlum, şu sözü hiç unutma: İyi dileklerde bulunursan iyilik bulursun.» demişti.

«Yahu, ben sonsuzluğa doğru yola çıkacağım. Sen benim arkamdan bu yolu suyun akışı gibi kolayca aşmam ve sonra yine aynı şekilde geri gelmem dileğiyle su dökeceksin. Hadi diyelim ki birincisini anladık. Sonsuzluğa doğru yola çıkan biri nasıl olur da geri döner? Biliyorsun ki gidenin her biri yerinden memnunmuş galiba!» diyerek şaka ettim.

«Yahya Kemal'i geç bir kalem… Eğer uzay, daha doğrusu evren Öklit'in geometrisine göre kurulu olsaydı, bu tasan doğru olabilirdi» dedi, «Fakat biliyorsun ki Öklit'in geometrisi yeryüzünde bile tam olarak işlemiyor. Dünya küresel yani eğri, dümdüz değil. Uzay ise üç boyutlu değil. Kaldı ki, sen bir düşünü yolculuğuna çıkacaksın. Bunun kaç boyutlu olacağını bilemem ama dördüncü ya da beşinci boyut bizi buluşturur belki.»

Bu konuşma bizi bambaşka bir konuya yöneltecek gibiydi.

Saatime bir baktım.

Hayli geç olmuştu. Lokalde görevlilerden ve bizden başka hiç kimse kalmamıştı. Abdürrahim'e gitmemizin uygun olacağını söylediğimde o da bunu doğru buldu.

Kalktık. Ben hesabı kapatırken Abdürrahim beni bekledi ama ikimiz de kendi arabamızla gelmiş olduğumuz için hiç istemesek de ayrılmak zorunda kaldık.

***

Gecenin hayli azalmış trafiğinde arabayı kullanırken, radyoyu açmadan düşündüm ve gözümü yoldan ayırmadan bir sentez yaptım:

İnsan gerçekleri aramaya girişirken önce kendini dogmaların her türünden, boş inançlardan, skolastik yöntemlerden arındırıp diyalektik bir düşünce yöntemi benimsemeli.

Özgürlüğünü sınırsızca kullanarak, içtenlikle, yüreklilikle, öz eleştiriyle çalışmaya girişmeli.

Olayları ve olguları nesnel olarak ele alıp bunların içinden doğruları soyutlamalı; doğruların gerek kendi içlerindeki gerekse birbirleri arasındaki bağlantı ve çelişkileri inceleyip çözümledikten sonra, tümünü birden yeniden bütüne somutlamalı.

Elde ettiği sonuçları uygulamaya koyarak, bulundukları koşullar altında doğruluklarını sınayarak bu doğruluğun kanıtlarını bulmalı.

Varmış olduğu gerçeklerin hepsinin "göreli" olduğunu bilmeli.

Bu bilinçle uğraşılarına son vermeyip "saltık gerçek" kavramı doğrultusunda ilerlemeyi sürdürmeli.

***

Ertesi gün Rahmi aradı.

Genç mühendislerimizin bir sonraki toplantıya katılmak istemediklerini ama Abdürrahim olmazsa belki gelmeye razı olabileceklerini söyleyip, «Ben seni baştan uyarmıştım. Bu görüşmede Abdürrahim olmamalıydı. Şimdi gönlünü kırmadan bu durumu ona nasıl söyleyeceğiz? Bul bakalım çaresini» dedi.

«Tasalanma. Zaten o da onlar yine olursa gelmek istemiyor.»

Kocaman bir "Ohhh!" çekti.

Anlaşılan, önceki gibi biz bize kalmıştık.

Kim bilir, belki böylesi daha iyiydi.

Bencilce ya da kullanımı yoktur ama "bizcilce" bir düşünce mi? Bilmeyenleri de bilgilendirmek daha doğru, daha iyi, daha güzel değil mi?

Karar veremedim.